

війська Угорщини використали літаки, гармати, танки. Для ведення бойових дій було підготовлено 12 дивізій, у тому числі 3 польські. І це проти 2 тисяч січовиків. Виникає сумнів щодо правомірності висновку М.Вегеша на стор. 164: «Справжній бій, незважаючи на велику перевагу ворога, дала тільки Карпатська Січ». Не могла вона дати справжнього бою, хоча опір чинила, але це наша думка.

Заслугою автора в цьому плані є те, що йому вдалося врешті-решт внести ясність щодо людських втрат з боку захисників Карпатської України. Він називає цифру – 1 тисяча чоловік [с. 100]. У той час, як його попередники доводили, що кількість жертв захисників Карпатської України становила від 3 до 5 тисяч чоловік. І, нарешті, в монографії, на нашу думку, подається однобока оцінка звернень лідерів колишньої Карпатської України до Ріббентропа і Гітлера про об'єднання неіснуючої держави з Словач-

чиною (30 листопада 1939 р.), окупації її території німецькими військами до врегулювання державного статусу Карпатської України [с. 160]. На нашу думку, це була нездійснима мрія, на яку звісно рейх не реагував.

Можна було б висловити і ряд інших побажань у плані розвитку і більш аргументованого висвітлення окремо поставлених у монографії питань. Але детальне ознайомлення з науковим доробком М. Вегеша, запропонованого читачам, дає всі підстави для висновку, що це самостійне, завершене наукове дослідження актуальної і недостатньо розробленої історичної проблеми. Поставлені в ньому завдання вирішуються на основі багатой джерельної бази, кістяк якої становлять архівні документи, мемуари, маловідомі опубліковані праці. Вони й обумовили достатню доказовість і аргументацію, достовірність висновків, пропозицій і практичних рекомендацій.

КАРПАТСЬКА УКРАЇНА (ПІДКАРПАТСЬКА РУСЬ) У АНГЛО-ФРАНЦУЗСЬКІЙ ДИПЛОМАТІЇ ПЕРІОДУ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ КРИЗИ 1938-1939 років

БОГІВ О.

Потрібно погодитися з думкою англійського історика Д. Рейнольдса про те, що після аншлюзу Австрії Великобританія не мала наміру воювати за Чехословаччину. Це англійський уряд пов'язував, на його думку, з невідготовленістю армії і країни до війни [1]. У травні 1938 року англійський МЗС розробив меморандум «Британський вплив у Центральній та Південно-Східній Європі». За ним рекомендувалося перешкоджати поширенню німецького впливу у регіоні лише дипломатичними та економічними заходами без будь-яких політичних угод [2]. Англія шукала мирний шлях вирішення чехословацької проблеми з найменшими втратами власних інтересів. Схожу позицію займав і уряд Франції [3]. У Лондоні та Парижі від початку чехословацької кризи розуміли, що чехословацька проблема може не вичерпатися вирішенням судетонімецького питання. 27 травня міністр закордонних справ Франції Ж. Бонне у розмові з польським послом Ю. Лукасевичем зазначав: «Можна з певністю казати, що після вирішення питання про німецьку менши-

ну Чехословаччина повинна буде перейти до вирішення справи про польську та інші меншини» [4]. 1 липня прем'єр-міністр Великобританії Н. Чемберлен мав неофіційну розмову з англійськими журналістами. Через два дні у редакційній статті часопису «Таймс» пропонувалося чехословацькому уряду надати право на самовизначення національним меншинам, навіть якщо це приведе до відокремлення від Чехословаччини [5].

Отже, у англо-французькій чехословацькій політиці весною-влітку 1938 року не виділялося окремо підкарпатське питання. Певне місце вона приділяла проблемі угорської меншини, що опосередковано стосувалося Підкарпатської Русі. Головну увагу Англія і Франція приділяли вирішенню судетського питання. При цьому вони намагалися відокремити від нього проблеми інших національних меншин для їх подальшого вирішення за інших умов. 7 вересня у редакційній статті «Таймс» вперше було оприлюднено думку про вирішення судетонімецького питання в ізоляції від проблем інших меншин на території Чехословаччини [6].

Ще наприкінці серпня 1938 року Н. Чемберлен приймає рішення запровадити в дію так званий "план Зет" – план мирного врегулювання чехословацької кризи шляхом безпосередніх переговорів з А. Гітлером і територіальних поступок Німеччині. [7]. Перша така зустріч відбулася 15 вересня у Берхесгадені, гірській резиденції німецького канцлера після його войовничого виступу 12 вересня на нацистському партійному з'їзді у Нюрнберзі. Напередодні німецько-англійських переговорів на найвищому рівні угорський уряд розіслав офіційні ноти до Німеччини, Великобританії, Франції та Італії у справі своєї зацікавленості угорською меншиною у Словаччині та Підкарпатській Русі [8].

22 вересня угорський уряд подав безпосередньо у Празі ноту з вимогою негайно розпочати переговори у справі задоволення інтересів своєї меншини у Словаччині та Підкарпатській Русі [9]. Угорські вимоги не знаходили підтримки у Лондоні та Парижі. На англо-французькій міждержавній нараді 18 вересня під час обговорення змісту пропозицій до чехословацького уряду було прийнято рішення, щоб угорські та польські пропозиції не фігурували. Їх вирішення пропонувалося усунути на пізніший строк [10]. Одночасно це стало одною з умов, на яких пражський уряд погоджувався на примирення з Німеччиною шляхом територіальних поступок. Президент Чехословаччини Е. Бенеш у листі до Н. Чемберлена як прохання щодо англо-німецьких переговорів зазначав: «питання про угорську та польську національні меншини необхідно вирішувати у кордонах Чехословаччини, інакше є загроза революції та війни» [11].

Отже, вирушаючи на другу зустріч з англійським прем'єром у Годдесбергу А. Гітлер міг говорити про «нову ситуацію», яка склалася навколо Чехословаччини. Застосовуючи нові аргументи А. Гітлер пов'язав німецьку згоду на підписання пакту про ненапад з Чехословаччиною та гарантію її кордонів з вирішенням «всіх проблем Чехословаччини з її сусідами, такими як Польща та Угорщина» [12]. Тим самим німецький канцлер дав зрозуміти, що чехословацька проблема вирішенням судетонімецького питання не закривається.

Французький посол у Берліні А. Франсуа-Понсе у повідомленні до Парижу так оцінив ситуацію: "Франція і Англія, які намагалися йти на поступки, стали перед лицем єдиного фронту трьох держав... Мова більше не йде про виправлення кордону. На карту ставиться саме існування Чехословаччини" [13]. Але англійський та французький уряди продовжували свою недалекоглядну політику на умиротворення.

Обмежившись черговою нотою-протесту у Будапешті вони продовжували тиснути на пражський уряд у справі задоволення нових німецьких вимог щодо Судет. Та уникнути обговорення угорських вимог щодо своєї меншини у Словаччині та Підкарпатській Русі на чотирьохсторонній конференції у Мюнхені 29-30 вересня не вдалося. Вважаємо, що цю проблему тримали у полі зору всі учасники зустрічі. Одною з причин швидкого погодження французького та англійського прем'єра з німецькими вимогами щодо Судетської області була боязнь поширення головного предмету обговорення на інші регіони Чехословаччини. З іншого боку, поступливість обох прем'єрів не змусила застосовувати німецького канцлера тиск з допомогою угорського фактору. Тим більше, що для А. Гітлера більш зручним було вирішення цього питання вже без присутності Н. Чемберлена та Е. Деладає. Та, за наполяганням Б. Мусоліні, питання угорської меншини було відбито у Додатковій декларації конференції. За нею це питання рекомендувалося вирішити на безпосередніх чехословацько-угорських переговорах протягом трьох місяців. В іншому випадку воно мало стати предметом обговорення нової зустрічі представників чотирьох країн. У Додатку до угоди між Німеччиною, Великобританією, Францією та Італією, підписаною у Мюнхені 29 вересня, зазначалося: «Як тільки буде врегульовано питання про польську та угорську меншини у Чехословаччині, Німеччина та Італія зі свого боку нададуть Чехословаччині гарантії кордонів» [14].

Хоча Н. Чемберлен повернувся до Лондону у ролі великого миротворця, та справжнього миру у Чехословаччині насправді не стало. Зміст додаткових документів Мюнхенської конференції залишав відкритим питання угорсько-чехословацького кордону, а тим самим територіальної цілісності Підкарпатської Русі. Англія і Франція, погродившись на її зміст, фактично віддали вирішення питання угорських вимог щодо словацьких і підкарпатських територій у руки Німеччини.

У постмюнхенський період англійський і французький уряди могли обрати один з трьох варіантів позиції у чехословацькій справі і щодо підкарпатського питання, зокрема. По-перше, дотриматися мюнхенських обіцянок гарантії нових чехословацьких кордонів. У такому дусі був, зокрема, дотриманий виступ англійського військового міністра у парламенті Великобританії, опублікований у «Тайме» 11 жовтня [15]. По-друге, підтримати ідею угорсько-польського кордону з метою послабити німецький вплив

у Центральній Європі. Це рекомендував у своїх звітах про антипідкарпатську позицію польського уряду англійський посол у Варшаві Г.Кеннард [16]. По-третє, зайняти вицікувальну позицію, спостерігаючи за німецькими діями. Вважаємо, що у Лондоні та Парижі вирішили обрати саме третій варіант. Там мали надію, що таким чином вдасться відтягнути початок війни.

Ще у Мюнхені Н.Чемберлен у розмові з А.Гітлером сказав, що Берліну не потрібно боятися ніби Англія буде проводити в Південно-Східній Європі політику військового і економічного оточення Німеччини [17].

На початку жовтня англійський посол у Празі Б.Ньютон у листі до міністра закордонних справ Великобританії лорда Галіфакса вказував, що візит англійської офіційної особи до Словаччини та Підкарпатської Русі був би зараз корисним. Але з Лондону прийшла негативна відповідь. Такий візит «був би малоефективним і лише викликав би підозри і невинуваті сподівання». Англійський уряд обмежився лише передачею 8 жовтня меморандуму до угорського МЗС про свій моральний обов'язок гарантії Чехословаччини [18].

8 жовтня М.Хорті направив особисто лист Н.Чемберлену, не як регент Угорщини, а як «адмірал Хорті, звичайна людина, яка любить свою батьківщину». Він просив «зробити все, що від Вас і вашої держави залежить у нашу підтримку та допомогу у цей епохальний час» [19]. Домогтися прихильності західних урядів до угорських претензій на закарпатську територію намагалася на дипломатичному рівні Польща. 26 жовтня британський посол у Польщі Г.Кеннард доповів у Лондон, що Ю.Бек намагався переконати його у доцільності польської політики щодо підкарпатського питання. Бо це сприяє рішучо му вирішенню чехословацької проблеми вже зараз [20]. Ці звернення знайшли відгук у Лондоні.

В останній декаді жовтня своє ставлення до вирішення проблеми угорсько-чехословацьких непорозумінь виявили англійський та французький уряди. 24 жовтня Галіфакс, виступаючи в Единбурзі, вперше офіційно підтримав від імені англійського уряду «справедливі вимоги Угорщини» до Чехословаччини. У листі до М.Хорті Н.Чемберлен 28 жовтня зазначив: «Угорщина має право на свої вимоги і маємо надію, що переговорним шляхом вони будуть вирішені. Зі свого боку прикладу все можливе» [21]. Але Франція та Великобританія не мали бажання приймати безпосередню участь у міжнародному арбітражі. Ще 20 жовтня міністр закордонних справ Франції Ж.Бонне у розмові з

угорським послом зробив заяву, що французький уряд схильний, по можливості, усунутися від цієї справи [22]. Британський посол в Італії лорд Перт 27 жовтня зустрівся у Римі з Г.Чіано та І.Ріббентропом перед їх консультаціями у справі арбітражу. Він повідомив, що «англійський уряд не має нічого проти конференції великих держав, але більш привітно погодився б на арбітраж держав осі» [23]. Отже, самоусунення Великобританії та Франції від вирішення угорсько-чехословацьких непорозумінь стало черговим підтвердженням продовження їх урядами недалекогоглядного зрадницького у відношенні до Чехословаччини курсу на «умиротворення агресора» та передачу Центральної Європи до виключної сфери німецьких інтересів. Це помітили у Європі. Наприкінці жовтня радянський посол у Великобританії повідомив у Москву: «Ніяких серйозних спроб з боку Н.Чемберлена очікувати не приходиться. Навпаки, якраз із його оточення я чув таку сентенцію: «Який зміст підкормлювати корову, яку все рівно зіжре А.Гітлер?» [24]. Англійські і французькі політики увірували в те, що якщо Німеччина і почне війну, то вона буде направлена на Схід.

У період після Віденського арбітражу підкарпатська (карпатоукраїнська) проблема у Франції і Великобританії розглядалася у двох площинах: у межах загальних гарантій кордонів Чехословаччини та у межах загальноукраїнського питання. Лондон та Париж ніяк не відреагували на угорську спробу окупації Підкарпатської Русі 19-21 листопада. Тому пражський уряд 23 листопада звернувся до країн членів мюнхенської четвірки у справі їх гарантій чехословацького кордону у зв'язку з виконанням після прийняття віденських рішень Додаткового протоколу Мюнхенської конференції [25]. На відповідь з боку Великобританії прийшлося трохи зачекати. На франко-англійській міжурядовій нараді 24 листопада Н.Чемберлен виступив лише за колективні чотиристоронні гарантії Чехословаччині. 10 грудня Б.Ньютон передав Ф.Хвалковському офіційну відповідь англійського уряду. За нею Великобританія відмовлялася від індивідуальних гарантій чехословацького кордону [26]. У зв'язку з тим, що Німеччина на той час дала зрозуміти про своє негативне ставлення Німеччини до будь-яких гарантій кордонів Чехословаччини, відмова французького та англійського урядів від індивідуальних гарантій означало їх відмову від будь-якого захисту кордонів Чехословаччини, а тим самим і Підкарпатської Русі (Карпатської України). Під час переговорів

з Ж.Бонне у Парижі 6 грудня І.Ріббентроп заявив, що Німеччина розглядатиме будь-які гарантії Чехословаччині як втручання у сферу власних інтересів [27]. Відмовляючись від гарантій чехословацьких кордонів французький та англійський уряди прогнозували повне знищення федерації. 15 грудня посол Франції у Берліні Р.Кульондр повідомляв: «Стати господарем у Центральній Європі - концепція нацистського керівництва. Підкорення Чехословаччини уже є майже завершеним фактом». Особливо французький дипломат повідомляв про популярність у німецькому офіційному середовищі ідей створення незалежної України під німецькою гегемонією. При цьому «центром цього руху стане Закарпатська Україна» [28].

Враження щодо проукраїнської політики Німеччини, ядром якої в кінці 1938 року було Закарпаття, для урядів західних держав було головним доказом їх переконання після Віденського арбітражу та підписання на початку грудня франко-німецького пакту про ненапад про виключне спрямування агресивної політики Німеччини на Схід. В карпатоукраїнській політиці Берліну західні дипломати бачили антипольські та антирадянські мотиви. У цьому вони намагалися переконати радянських дипломатів [29]. Американський посол у Парижі В.Булліт у розмові з польським колегою у США зауважив: «Німеччина має сформований український штаб... Русо-карпатська Україна, до якої Німеччина має незаперечний інтерес, особливо зі стратегічного погляду, повинна в майбутньому стати основою для цих дій» [30].

У зв'язку з цим ми поділяємо думку В.Косика, що у Парижі та Лондоні почали переважати думки про виключне створення автономної Карпатської України німецькою політикою [31]. Незрозумілим залишається лише, наскільки широко і у якій мірі та напрямках вони бажали б застосування «карпато-української карти». Одне лиш могло задовольнити Лондон і Париж, що східна проукраїнська зацікавленість Німеччини відвертала від них війну або давала хоча б час для приготування. Але ця недалекоглядна англо-французька політика вела лише до підриву її авторитету серед чехословацького громадянства. Це могло впливати і на позицію підкарпатського (карпатоукраїнського) уряду.

На думку Д.Злепка, західні країни розробляли власну українську політику на випадок певного конфлікту на теренах СРСР. Але вона не поширювалася на Карпатську Україну (Підкарпатську Русь) [32]. У Парижі і Лондоні почали більше цікавитися проблемою зміцнення Угорщини і Польщі. Важливим кроком для

цього розглядалося створення польсько-угорського кордону за рахунок Підкарпаття. Саме тому могло виникнути угорсько-французьке обговорення питання обміну Підкарпатської Русі на Данціг і поморський коридор. Його започаткував К.Каня у розмові з французьким послом у Будапешті 24 листопада [33]. Угорщина і Польща, домагаючись на Заході прихильності щодо спільного кордону, посилювалися на антинімецький характер цієї акції.

На цьому тлі деякою несподіванкою стала публікація 27 листопада польсько-радянського комюніке, що свідчило про певне потепління у відносинах між двома країнами. Та для західних країн польсько-радянське зближення було ще одним доказом «українських» планів Німеччини. Колишній англійський прем'єр, а у 1938 р. депутат парламенту Д.Ллойд Джордж у розмові з радянським послом у Англії І.Майським 6 грудня зазначив: «Недарма Польща старається покращити відносини з СРСР. План Гітлера зводиться до того, щоб відірвати від Польщі її українську частину, об'єднати з Підкарпатською Україною і з обох створити васальну українську державу» [34]. Від неодноразових схожих заяв західних політичних діячів та дипломатів у радянських представників навіть склалося враження, що Англія і Франція бажають зі свого боку використання Німеччиною «української карти» через карпатоукраїнську проблему у антирадянських цілях [35]. Аналізуючи повідомлення дипломатів, німецькій дії М.Литвинов, у листі до радянського повіреного у Франції Я.Сурица, робить висновок: «Галас навколо української проблеми створений не так німецькою пресою, як пресою інших країн, зокрема Англії і Франції. Цілком можливо, що прихильники Чемберлена і Бонне розпалили самі цю кампанію, підказуючи Гітлеру діяти у східному напрямі» [36].

Та визначившись у результаті інтенсивних дипломатичних переговорів з союзниками по ліквідації Чехословаччини (Угорщина та словацькі сепаратисти), Німеччина вирішує кінцево дистанціюватися від української проблеми. Тим більше, що спостерігалася можливість покращення стосунків з можливим партнером по антипольській компанії – СРСР. 1 лютого посол США у Празі Д.Кеннан сповіщав, що принаймні цієї весни німці не виявлять ініціативи в українському питанні і є «ознаки зменшення німецького інтересу особливо до Русі» [37]. Це стало відомо також у Лондоні та Парижі. А 5 лютого французький посол у Берліні Р.Кульондр уже мав свідчення про можливу заплановану окупацію Чехії. «У цьому разі Підкар-

патську Русь анексує Угорщина» [38]. Не зважаючи на такі повідомлення Англія та Франція так і не дали ніяких гарантій недоторканості чехословацьких кордонів, продовжуючи погоджуватися лише на безнадійний колективний їх варіант.

Іноземні дипломати в англійській та французькій столицях, зокрема радянські, відмічали певне розчарування у західних урядових колах з приводу повідомлень про нерішучість Німеччини в українському питанні. Адже там очікували від Берліну східної агресії через карпатоукраїнський плацдарм [39].

У цьому світлі недивним стала більша зацікавленість західних країн в угорських домаганнях щодо Карпатської України. Тим більше, що новостворений наприкінці лютого угорський уряд П.Телекі намагався дистанціюватися від Німеччини та синхронізувати свою політику з великими західноєвропейськими країнами. У Франції переговори вів М.Козма. У результаті розмов з Ж.Бонне у нього склалося враження, що «французи, як ніколи до цього з розумінням поклалися до карпатоукраїнського питання» [40]. У Лондоні угорський посол Л.Берце мав кілька розмов у цій справі у англійському МЗС. У одній із них британський держсекретар Батлер заявив, що Великобританія восени 1938 року припустилася помилки не підтримавши загарбання Закарпаття Угорщиною [41].

Незабаром Угорщина отримала можливість реалізувати свої антикарпатоукраїнські плани. Р.Кульондр 13 березня сповіщав до Парижу про німецьку позицію у підтримку незалежності Словаччини та задоволення «польсько-угорських домагань стосовно Рутенії» [42]. Але Франція та Великобританія бездіяли отримавши передчасні

свідчення про античехословацьку акцію та невтішні перспективи Карпатської України. Навпаки, у Англії та Франції розпад чехословацької федерації було використано як зручний спосіб звільнення від мюнхенських обов'язків відносно єдиної тоді країни. Заступник міністра закордонних справ Великобританії А.Кадоган і французький посол у Лондоні М.Корбін під час консультацій 14 березня висловилися за невтручання в угорські дії [43].

Уже після завершення античехословацької акції свої запізнілі протести у Берліні зробили Франція та Великобританія. Але у Будапешті ніяких протестів не було. Вони зробили вигляд ніби карпатоукраїнське питання є внутрішнім угорським питанням. Та все-таки чехословацькі події зробили враження на французький та англійський уряди. Західні дослідники вважають, що саме вони привели до їх відмови від політики на умиротворення [44].

Наприкінці хотілося б навести висновки українських істориків Л.Луцюка (Канада) та Б.Кордана (США), які вони зробили на основі численних документів англо-американської дипломатії періоду напередодні та у час другої світової війни з приводу українського питання. Тим самим торкаються періоду існування автономії на Закарпатті. Історики роблять висновок, що «англо-американське небажання» визнати законність домагань українського національного руху завдало останньому більше шкоди, ніж «політично-територіальні амбіції Радянської Росії та нацистської Німеччини». Саме така позиція західних держав, на думку Л.Луцюка та Б.Кордана, змусувала наприкінці 30-х років українських націоналістів «поглиблювати існуючі контакти з ревізіоністськими державами» [45].

ЛІТЕРАТУРА

1. Рейнолдс Д. Великобританія і «Третій Рейх». 1933-1940 гг. // Новая и новейшая история [Москва]. - 1991. - № 3. - С. 47-48.
2. Jugász G. Magyarország nemzetközi helyzete és a magyar szellemi élet. 1938-1944. - Budapest, 1985. - Old. 7.
3. Жиро Р. Франция. 1939 // Новая и новейшая история [Москва]. - 1991. - № 3. - С. 66.
4. Документы и материалы кануна второй мировой войны [Сборник]: В 2 т. /М-во иностранных дел СССР /Редкол.: Бондаренко А. и др. - Т. 1: Ноябрь 1937 г. - декабрь 1938 г. - Москва: Политиздат, 1981. - С. 105.
5. Ширер У. Взлёт и падение Третьего Рейха /Пер. с английского: В 2 т. - Т. 1. - Москва: Воениздат, 1991. - С. 413.
6. Northy Miklós titkos iratai /Színai M., Szücs L. (ed.). - Második kiadás. - Budapest: Kossuth könyvkiadó, 1963. - Old. 179.
7. Крал В. План Зет /Пер. с чешского. - Москва: Прогресс, 1978. - С. 175.
8. Стерчо П. Карпато-українська держава (До історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919-1939 роках) - Львів: За вільну Україну. 1994. - С. 157.
9. Наш путь [Ужгородь]. - 1938. - 29 сентября; Діло [Львів]. - 1938. - 28 вересня.
10. Поп И. Чехословацко-венгерские отношения (1935-1939). - Москва: Наука, 1972. - С. 163.
11. Крал В. Дни, которые потрясли Чехословакию /Пер. с чешского. - Москва: Прогресс, 1980. - С. 117, 161.
12. Документы и материалы кануна второй мировой войны. - Т. 1. - С. 542.
13. Там же. - Т. 1. - С. 197-198.
14. Новые документы из истории Мюнхена. - С. 160-161.
15. Свобода [Львів]. - 1938. - 30 жовтня.
16. Stanisławska S. Polska a Monachium. - Warszawa: Wy-wo Polskiej akademii nauk, 1967. - S. 296-297.
17. Сиполс В. Дипломатическая борьба накануне второй мировой войны. - М.: Международные отношения, 1989. - С. 208.
18. Stercho P. Diplomacy of double morality. - New-York: Carpatian Reserch center, 1971. - P. 233-234.

19. Horthy Miklós titkos iratai. – Old. 180.
20. Stercho P. Ob. cit. – P. 262.
21. Horthy Miklós titkos iratai. – Old. 186.
22. Поп И. Чехословацко-венгерские отношения. – С. 203.
23. Horthy Miklós titkos iratai. – Old. 185.
24. Документи и материалы кануна второй мировой войны. – Т.1. – С. 252-253.
25. Стерчо П. Карпато-українська держава. – С.180.
26. Документи и материалы кануна второй мировой войны. – Т. 1. – С. 264 ; Внешняя политика Чехословакии. 1918-1939. – М.: Изд. иностр. литературы, 1959. – С. 561.
27. Документи и материалы кануна второй мировой войны. – Т.1. – С.263.
28. Там же. – С. 266-267.
29. Год кризиса, 1938-1939: Документи и материалы: В 2 т. /М-во иностранных дел СССР [Редколегия: Ильичев Л. и др.]. – Москва: Политиздат, 1990. – Т. 1: 29 сентября 1938 г. – 31 мая 1939 г. – С. 121, 130.
30. Додатки. Документи // Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні. – Париж, Нью-Йорк, Львів: НТШ, 1993. – С. 470.
31. Косик В. Назв. праця. – С.63.
32. Злепко Д. Українське питання у 1938-1939 роках і Третій Рейх //ЗНТШ. - Т. 228. - Львів, 1994. – С. 263.
33. Stercho P. Ob. cit. – P. 312.
34. Год кризиса. – С. 130.
35. Додатки. Документи. – С. 87, 95, 97.
36. Там же. – С. 100-101.
37. Злепко Д. Назв. праця. – С. 276.
38. Додатки. Документи //Косик В. Назв. праця. – С. 478.
39. Додатки. Документи. - С. 145.
40. Ádám M. Magyarországnak és a kisantant a harmincas években. - Budapest: Académia kiadó, 1968. – Old. 363.
41. Пушкаш А. Венгрия во второй мировой войне (1938-1944). – М.: Изд-во Ин-та международных отношений, 1963. – С. 76.
42. Додатки. Документи // Косик В. Назв. праця. – С. 478.
43. Stercho P. Ob. cit. – P. 348; Пушкаш А. Указ. соч. – С. 77.
44. Рейнольдс Д. Великобритания и “Третий Рейх”// Новая и новейшая история. – 1991. - № 3. – С.49; Ширер У. Указ. соч. – С. 488-489.
45. Луцюк А., Кордан Б. Англо-американські держави і українське національне питання // УІЖ. – 1992. – № 5. – С.111-112.

ЕТНІЧНИЙ ФАКТОР В ДІЯЛЬНОСТІ ПАРТІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ ДЕМОКРАТІВ (КАДЕТІВ) В УКРАЇНІ (1917-20 рр.)

КУРТЯК В.

Найвпливовішою з усіх правих, монархічних загальноросійських партій в Україні була “Партія народної свободи”, більш відома, як партія кадетів. Як у Росії, так і в Україні соціальної базу партії складали вищі кола ліберальної інтелігенції і чиновництва, дрібна та середня буржуазія, земці. Щодо етнічної приналежності кадетів України можна зазначити: “партія складалася з росіян, українців, євреїв...” [1]. Чисельну перевагу мали росіяни, хоча і українців у цьому середовищі теж було чимало. Д. Соловей зазначає, що “на Україні... більшу частину цієї партії склали українці з походження...” [2]. Вдале формулювання – “українці з походження”, бо й справді єдиним, що в них ще залишалось українського – то це походження. Бо завдяки імперському вихованню поглядами вони були далеко від України, від розуміння насущних потреб нації.

Партія “Народної Свободи” відродилася в Україні з початком революційних заворушень. Хвиля українського відродження загрожувала ліквідувати всі залишки імперського всевладдя - і кадети стали на захист інтересів імперії. Проаналізувавши протоколи Установчих Зборів партії кадетів, що відбувалися в березні 1917 р., відзначаємо наступне. Насамперед, термінологія: всюди фігурує назва партії “Партія Народної Свободи”, хоча й не зазначено, який народ мається на увазі? Відповідь – однозначно це росіяни. У Росії, афішуючи свій лібералізм, кадети справді виступали за певні соціальні свободи й права для народу. Але що стосується національного питання в імперії, зокрема щодо українців, то тут їх позиція набувала зовсім відмінне забарвлення. Тому більш виваженою, на нашу думку, є іменування їх партією конституціоналістів-демократів (кадетів) з обов’язковою позначкою “і”, себто імперських. Партія мала статус дійсно